

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ГНЕПА ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 37.013:37.091.12»1892/1942»(091)(477)

**ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА
МИХАЙЛА ПИЛИПОВИЧА КРАВЧУКА (1892–1942 р.р.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луцьк – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Кравчук Ольга Мусіївна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
доцент кафедри алгебри та математичного аналізу

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лавріненко Олександр Андрійович,
Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
головний науковий співробітник
відділу педагогічної майстерності;

кандидат педагогічних наук, доцент
Сойко Інна Миколаївна,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука,
декан педагогічного факультету,
завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти.

Захист дисертації відбудеться 29 січня 2016 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.04 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30, м. Луцьк, 43021.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43021.

Автореферат розіслано 25 грудня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. В. Захожий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. На сучасному етапі збройного протистояння на Сході України, утвердження її суверенітету нагальною потребою держави є виховання всебічно розвиненої особистості, якій притаманні національна гідність і патріотизм. Високий рівень патріотизму не лише запорука консолідації української нації та стабільності в суспільстві, а й основа успішного розвитку країни. У «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015–2019 роки» головною домінантою передбачено формування в молоді особистісної ідентифікації зі своєю нацією, віри в її майбутнє, праці на користь народу, знання історії, життя та діяльності видатних українських діячів, які виявили активну громадянську позицію. У цьому аспекті закономірне здійснення заходів щодо розширення фактографічної бази історичних подій, опублікування розсекречених архівних документів, оновлення змісту освіти задля популяризації кращих здобутків національної культурної спадщини, використання потенціалу вітчизняної педагогіки.

Сьогодні посилюється інтерес громадськості до педагогічних персоналій, імена яких у радянський період були поза межами наукового пошуку. Збільшується кількість історико-педагогічних розвідок стосовно персоналій, які є складником педагогічної біографістики, окремого напрямку сучасних наукових досліджень, об'єктом якої є особа педагога як явище історії в її різноманітних зв'язках із суспільством і часом, у її духовному розвитку, діяльнісних проявах в освітньому просторі.

Багатоградна й цікава для дослідження постать вітчизняного вченого-математика, педагога, методиста, громадського діяча, академіка Всеукраїнської академії наук Михайла Пилиповича Кравчука (1892–1942). За наукові здобутки його було обрано членом математичних товариств Німеччини (1926), Франції (1927), Італії (Палермо, 1927). Ученого пошановували в усьому світі, а в Україні впродовж десятиліть його ім'я, науково-педагогічний доробок і вагомий внесок у розвиток освіти несправедливо замовчували, роботи знищували через звинувачення в націоналізмі та зв'язках із «ворогами» народу.

Активна діяльність М. П. Кравчука в освітній галузі була плідною і багатоаспектною: педагогічна, управлінська, організаційна, методична, термінологічна, видавнича. Роки педагогічної діяльності вченого (1917–1938) збігаються з періодом кардинальних змін у національній освіті. Вивчення досвіду, нагромадженого українською середньою і вищою школою в цей період, становить значний інтерес, оскільки в сучасній освітній системі відбуваються реформи. Запорука їх успішного впровадження у врахуванні та вивченні вітчизняного досвіду, що не лише розширить джерельну базу історії вітчизняної педагогіки, а й допоможе уникнути зайвих помилок.

Модернізація сучасної математичної освіти здійснюється з урахуванням тих методичних принципів, яких дотримувалися представники української методико-математичної школи, до якої належить і М. П. Кравчук. Упродовж життя учений активно працював над розробленням питань методики викладання математики, упровадженням у навчальний процес національної математичної

термінології, розв'язанням проблем організації освіти та науки в Україні. М. П. Кравчук залишив чималий науково-педагогічний доробок: підручники, посібники для студентів і самоосвіти, навчальні програми, наукові й методичні статті, доповіді. Освітньо-педагогічну спадщину М. П. Кравчука розуміємо як систему його переконань та ідей про навчання, виховання і керівництво освітнім закладом, які простежуються в архівних документах і навчально-методичному доробку вченого. Роботи М. П. Кравчука не лише містять ідеї та міркування, корисні в сучасних умовах оновлення змісту національної освіти, а й становлять загальноісторичну цінність. На його узагальненому практичному досвіді, побудованих на цій основі нових технологіях, здатних сприяти виконанню конкретних педагогічних завдань, має здійснюватися підготовка вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів вищих навчальних закладів і керівників освітньої галузі.

Педагогічна діяльність і спадщина М. П. Кравчука – невичерпне джерело формування загальнолюдських ідеалів сучасної молоді, зокрема любові до Батьківщини й рідної мови, здатності до самопожертви, самовідданої праці, які загалом сприятимуть зміцненню незалежності України. З огляду на це, загострюється суперечність між об'єктивною потребою у вивченні досвіду М. П. Кравчука та недостатньо дослідженим, науково не обґрунтованим змістом його освітньої діяльності.

Отже, звернення до творчої спадщини М. П. Кравчука спричинене, по-перше, усвідомленням самотності постаті вітчизняного вченого-педагога; по-друге, важливістю його освітнього досвіду та методико-педагогічних ідей для розвитку національної науки; по-третє, запитами сучасної системи освіти, яка потребує переосмислення і творчого використання виховного потенціалу персоналії педагога в процесі її реформування.

Актуальність проблеми, недостатній рівень наукового розроблення питань, пов'язаних із внеском М. П. Кравчука в розвиток національної освіти, відсутність вагомих розвідок в Україні з окресленої проблеми зумовили вибір теми дисертаційної роботи – «Освітня діяльність та педагогічна спадщина Михайла Пилиповича Кравчука (1892–1942 р.р.)».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами. Дисертаційна робота виконана в межах держбюджетної теми «Культурна спадщина західних етнічних українських земель: проблеми вивчення і збереження в ХІХ–ХХІ століттях» (реєстраційний номер 0110U000024), яку розробляла кафедра документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Тему дисертації затверджено вченою радою СНУ імені Лесі Українки (протокол № 7 від 28 січня 2010 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 24 травня 2011 р.).

Мета дослідження полягає в здійсненні цілісного історико-педагогічного аналізу й систематизації освітньої діяльності М. П. Кравчука та визначенні можливостей використання його творчого доробку в сучасній українській освіті.

Для реалізації цієї мети розв'язували такі **завдання**:

- 1) провести системний аналіз рівня дослідженості проблеми в науково-педагогічній літературі;
- 2) проаналізувати життєвий і творчий шлях М. П. Кравчука, розробити періодизацію його особистісно-професійного становлення як педагога;
- 3) визначити основні напрями й розкрити зміст освітньої діяльності вченого в контексті розбудови української середньої і вищої школи досліджуваного періоду;
- 4) схарактеризувати провідні ідеї науково-педагогічної спадщини М. П. Кравчука та виявити можливості її творчого використання в сучасній освіті.

Об'єктом дослідження є освітньо-педагогічна спадщина М. П. Кравчука.

Предмет дослідження – зміст і напрями освітньої діяльності М. П. Кравчука.

Хронологічні межі дослідження зумовлені роками життя М. П. Кравчука (1892–1942). Освітню діяльність академіка проаналізовано з 1917 р., коли розпочалася його активна участь у розбудові національної середньої і вищої школи. 1938-й – його арешт і завершення освітньої діяльності.

Методологічною основою дослідження є теорія наукового пізнання з її вимогами об'єктивності та науковості; положення про діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість суспільних явищ та потреба їх вивчення в конкретних історичних умовах для розвитку сучасної науки; доцільність творчого використання теоретичних надбань і позитивного історико-педагогічного досвіду в сьогоденні. Дослідження ґрунтується на принципах науковості, об'єктивності, системності, культуровідповідності, історизму, взаємозв'язку теорії з практикою, єдності національного із загальнолюдським.

Для виконання поставлених завдань використано комплекс взаємопов'язаних і взаємоузгоджених **методів**: *біографічний* (аналіз життєвого шляху М. П. Кравчука, з'ясування його ролі в розбудові української освіти); *хронологічно-системний* (дослідження освітньої діяльності й педагогічної спадщини академіка в контексті історичної епохи та часовій послідовності); *історико-ретроспективний* (аналіз періодичних видань й архівних документів задля вивчення змісту та виокремлення напрямів освітньої діяльності М. П. Кравчука); *аксіологічний* (оцінювання його багатогранної діяльності та педагогічного доробку в теперішніх умовах); *феноменологічний* (відмова від будь-яких ідеалізацій та упередженості).

Джерельна база дослідження – документи й матеріали фондів Державних архівів Волинської і Київської областей, Державного архіву м. Києва, Центрального державного історичного архіву України в м. Києві. Специфіка джерельної бази полягає в тому, що значна кількість матеріалів була втрачена в роки української революції. Радянська Україна також не була зацікавлена в збереженні документів, пов'язаних із освітньою діяльністю М. П. Кравчука: частину архівних матеріалів і наукові роботи академіка знищено після його арешту у зв'язку зі звинуваченням у націонализмі та зв'язках із ворогами народу. У процесі наукового пошуку опрацьовано історико-педагогічну літературу з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Волинської державної обласної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки й бібліотеки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Цінний

фактичний матеріал виявлено в Музеї академіка Михайла Кравчука в с. Човниці Ківерцівського району Волинської області, зокрема спогади його сучасників. Окрема група джерел – навчально-методичний доробок педагога (підручники, посібники, навчальні програми, наукові та методичні статті, доповіді). Під час дослідження також використано періодичні видання початку XX ст. і сучасну науково-педагогічну літературу, зокрема монографії, збірники наукових робіт, довідково-бібліографічну літературу, дисертації й автореферати, інтернет-портали.

Організація дослідження. Дослідження тривало протягом 2009–2015 рр. і реалізовували його в два етапи. Перший етап (2009–2010) охоплює вивчення архівних документів, історико-педагогічної літератури; визначення об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження, формування структури дисертації; систематизація та первинне опрацювання отриманих відомостей; представлення проміжних результатів проведеної роботи на міжнародних конференціях.

Другий етап (2010–2015) – поглиблений аналіз та узагальнення наукового матеріалу; опублікування результатів дослідження; упровадження основних положень і висновків дисертації в освітньо-виховний процес вищих навчальних закладів різного типу.

Наукова новизна дослідження:

уперше схарактеризовано освітню діяльність М. П. Кравчука в контексті політичних подій і розвитку вітчизняної освіти першої половини XX ст.; *досліджено* особистісно-професійне становлення вченого як педагога й освітнього діяча, *узагальнено* його освітньо-педагогічну спадщину, *виокремлено* її провідні педагогічні ідеї; *установлено* внесок академіка в розвиток національної освіти; *доведено* актуальність та *визначено* можливості використання творчого доробку М. П. Кравчука в теперішніх умовах;

уточнено відомості про життєвий шлях і освітню діяльність М. П. Кравчука розширенням джерелознавчого поля проблематики, уведенням до наукового обігу матеріалів невідомих (ЦДІАК України – ф. 707, оп. 164, спр. 42, 291, 355) та маловідомих архівних документів із досліджуваної проблеми (ДАК – ф. 16, оп. 479, спр. 8; ф. 346, оп. 1, спр. 1; Р-332, оп. 1, спр. 50; Р-871, оп. 2, спр. 171; Р-936, оп. 1, спр. 1, 25, 36, 41; оп. 2, спр. 123; ДАКО – ф. 10, оп. 1, спр. 25, 352; Р-142, оп. 1, спр. 47; Р-742, оп. 1, спр. 24) і ЦДІАК України – ф. 707, оп. 287, спр. 576; ф. 1335, оп. 1, спр. 1147; ф. 1598, оп. 1, спр. 160, 161);

доповнено відомості з історії розвитку вітчизняної освіти першої половини XX ст.;

подальшого розвитку набули ідеї М. П. Кравчука з питань доступності навчання, практичної спрямованості освіти, активізації пізнавального інтересу учнів і студентів, розвитку їх математичних здібностей, пошуку талановитої молоді, її стимулювання до наукової творчості.

Практичне значення роботи. Основні положення і висновки дисертації можуть стати джерелом інформації з питань удосконалення навчально-виховного процесу загальноосвітньої середньої та вищої школи. Напрацьовані матеріали можуть бути корисними для педагогів у контексті оновлення змісту освіти, під час розроблення і викладання курсів з історії педагогіки та історії математики,

спецкурсів і спецсемінарів, написання підручників і навчальних посібників; у науково-методичному керівництві роботою гуртків, факультативів; написання студентами наукових і кваліфікаційних робіт; у системі післядипломної педагогічної освіти; під час укладання енциклопедичних та довідкових видань; у процесі практичного впровадження низки конкретних ідей щодо посилення національно-патріотичного виховання молоді, зокрема під час проведення краєзнавчої та культурно-просвітницької роботи, для створення експозицій у музеях М. П. Кравчука.

Основні положення і висновки дисертації **впроваджено** в навчально-виховний процес Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-29/02/1279 від 21 квітня 2015 р.), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-12/405 від 30 квітня 2015 р.), Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (довідка № 04/10-1 від 28 квітня 2015 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 636-33/03 від 13 травня 2015 р.), Луцького педагогічного коледжу (довідка № 153 від 13 травня 2015 р.).

У роботах, написаних у співавторстві, **особистий внесок автора** полягає у вивченні архівних документів, їх цілісному аналізі й систематизації з позицій оновлення змісту сучасної освіти.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечена використанням широкої джерельної бази (архівні джерела, науково-педагогічна література, дисертації, автореферати, науково-методичний доробок М. П. Кравчука, тогочасні періодичні видання, сучасна періодика, інтернет-портали); комплексним аналізом проблеми; застосуванням системи методів наукового пошуку, які відповідають меті, предметові й завданням дослідження; співвідношенням отриманих висновків із потребами сучасної української освіти; широкою апробацією результатів дисертаційної роботи.

Апробацію результатів дослідження здійснено у формі виступів і доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях аспірантів і студентів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2010, 2011, 2012), XIII, XIV і XVI Міжнародних наукових конференціях імені академіка М. П. Кравчука (Київ, 2010, 2012, 2015), X Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2010), Міжнародній науково-практичній конференції «Викладач і студент: розвиток ефективного співробітництва» (Черкаси, 2010), X Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній школі-конференції «Сучасні проблеми науки та освіти» (Севастополь, 2010), Міжнародній науковій конференції «Наука молодих – інтелектуальний потенціал сучасності» (Москва, 2015), XI Міжнародній науково-практичній конференції «Europejska nauka XXI wieku – 2015» (Przemysl, 2015), *Всеукраїнській* науково-практичній інтернет-конференції «Україна наукова» (2009). Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри педагогіки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Матеріали

дисертації використовували в навчально-виховному процесі СНУ імені Лесі Українки, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, Луцького педагогічного коледжу.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у 22 публікаціях, 18 із яких – одноосібні: 8 статей у фахових науково-педагогічних виданнях України, 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні, 12 – у збірниках матеріалів конференцій, 1 методичний посібник.

Структура й обсяг дисертації зумовлені логікою наукового пошуку. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (392 найменування, із них 86 – архівні джерела), додатків (на 29 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 242 сторінки (173 сторінки основного тексту). Робота містить дві таблиці, один рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, його зв'язок із науковими програмами й темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та хронологічні межі дослідження; сформульовано його методологічні й теоретичні засади, методи дослідницької роботи; схарактеризовано джерельну базу; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, дані про їх апробацію і впровадження.

У **першому розділі** – «Творча спадщина М. П. Кравчука як історико-педагогічна проблема» – здійснено історіографічний аналіз досліджуваної проблеми, схарактеризовано використану в роботі науково-педагогічну літературу, висвітлено життєдіяльність М. П. Кравчука, розроблено її періодизацію, виокремлено основні чинники формування світогляду педагога.

Під час джерелознавчих пошуків з'ясовано, що окремі аспекти творчого доробку вченого досліджували Б. Білий, Н. Вірченко, А. Войцеховський, Г. Возняк, В. Добровольський, М. Сорока, В. Урбанський, П. Хобзей. Однак їх наукові публікації мають неповний або фрагментарний характер. Відсутність дисертаційних робіт із означеної проблеми, актуальність дослідження, використання широкої джерельної бази значною мірою дали змогу вивчити й уперше науково висвітлити тему «Освітня діяльність та педагогічна спадщина Михайла Пилиповича Кравчука (1892–1942 р.р.)».

На підставі узагальнення біографічних та історико-хронологічних фактів розроблено періодизацію особистісного і професійного розвитку М. Кравчука:

Перший період (1892–1914) – **світоглядно-ціннісний**. Становлення світоглядних основ системи загальнолюдських цінностей, формування загальних уявлень М. П. Кравчука щодо власної професійної позиції, розвиток його математичних здібностей під час навчання в Луцькій чоловічій гімназії та Київському університеті святого Володимира.

Другий період (1914–1920) – **пошуково-пропедевтичний**. Початок освітньої діяльності М. П. Кравчука, який характеризується першими виявами його

педагогічного хисту, розвитком педагогічних та організаторських здібностей, професійним самоствердженням, накопиченням педагогічного та управлінського досвіду, інтенсивними науково-педагогічними пошуками.

У цей період відбувається становлення викладацького стилю М. П. Кравчука. Його професійні здібності яскраво проявляються в Київській чоловічій гімназії Л. Жука й Київському університеті святого Володимира. У 1917–1920 рр. М. П. Кравчук брав активну участь у процесі українізації освіти, викладаючи в київських Першій та Другій українських гімназіях, Українському народному (пізніше – державному) університеті, очолюючи Українські підготовчі до університету курси. Вагомий внесок ученого у створення і популяризацію української математичної термінології, зокрема як члена Товариства шкільної освіти та члена Українського наукового товариства.

Третій період (1920–1929) – **професійного становлення**. Розширення діапазону професійної діяльності М. П. Кравчука, його активна викладацька робота й поглиблення управлінського досвіду (керівництво Саварською школою Київської області, кафедрами різних вищих навчальних закладів), активне експериментування з питань навчання, виховання та методики (удосконалення лекторської майстерності, написання підручників, посібників).

Упродовж цього періоду педагогічні погляди М. П. Кравчука сформувались у чітку систему, центральне місце в якій належить розвитку творчої особистості. На переконання вченого, цього можна було досягнути за допомогою рідномовної освіти й орієнтації навчально-виховного процесу на краєзнавчий та етнографічний матеріал. Значною мірою ці ідеї реалізовані в очолюваній ним Саварській трудовій школі.

Висока організованість і самодисципліна дали змогу М. П. Кравчуку працювати в різних київських інститутах: ветеринарно-зоотехнічному, народного господарства, політехнічному, сільськогосподарському, народної освіти; стати членом управи останніх двох вищих шкіл, деканом факультету професійної освіти Київського інституту народної освіти.

Четвертий період (1929–1938) – **професійного ствердження**. Остаточне утвердження педагогічної позиції М. П. Кравчука, досягнення найвищого рівня його професійної майстерності.

До напруженої педагогічної діяльності додалася безпосередня робота М. П. Кравчука у Всеукраїнській академії наук України, у якій він очолив комісію математичної статистики, обіймав посаду вченого секретаря президії.

Це період найповнішої реалізації творчого потенціалу М. П. Кравчука не лише як видатного вченого, а й талановитого лектора, наставника талановитої молоді. Завдяки керівництву кафедрою математики в Київському педагогічному інституті, співробітництву з Українським науково-дослідним інститутом педагогіки відбулося виокремлення поглядів М. Кравчука, які стосуються вдосконалення підготовки майбутніх учителів математики.

П'ятий період (1938–1942) – **арешт М. П. Кравчука, його заслання і смерть**.

Визначені в дослідженні хронологічні межі кожного періоду зумовлені якісно новим рівнем життєдіяльності М. П. Кравчука, його новими посадовими

обов'язками, інтенсивністю педагогічних пошуків, соціально-економічними й політичними тенденціями, які впливали на тогочасну українську освіту.

Вивчення широкого спектра джерел дало змогу обґрунтувати основні чинники формування світогляду і професійної позиції М. П. Кравчука, визначення змісту його педагогічної діяльності:

- *родинні* (сім'я, у якій панувала взаємоповага, прищеплювали любов до української мови й рідної землі, наполегливість, ініціативність);

- *культурно-освітні* (навчання в Луцькій чоловічій гімназії, Університеті святого Володимира, позитивний приклад викладачів, участь у студентських наукових гуртках, професійне оточення у середніх і вищих навчальних закладах, участь у діяльності різноманітних освітніх комісій, співробітництво з Українським науково-дослідним інститутом педагогіки);

- *суспільно-політичні* (особливості розвитку освіти, в умовах якої навчався: антиукраїнська освітня політика, Перша світова війна, політична нестабільність; участь у нелегальному гімназійному гуртку і студентських заворушеннях, Українська революція 1917–1920 рр.; установлення радянської влади; масові репресії);

- *наукові* (продовження навчання в університеті як професорського стипендіата, членство в Українському науковому товаристві, Науковому товаристві імені Тараса Шевченка, обрання дійсним членом Всеукраїнської академії наук, участь у Міжнародних математичних конгресах і Всесоюзних математичних з'їздах, співпраця з вітчизняними та зарубіжними математиками; самостійні науково-педагогічні пошуки М. П. Кравчука, його вміння налагоджувати наукову роботу в несприятливих умовах і визначати актуальні напрями наукового пошуку);

- *громадсько-культурні* (участь у науково-просвітницьких товариствах та об'єднаннях (Український клуб, «Українська громада», Товариство шкільної освіти, дружба з діячами вітчизняної культури, діяльність у секції народної освіти Київської міської ради).

Усі названі чинники, які становлять діалектичну єдність, засвідчують: М. П. Кравчук був виразником історичної епохи першої третини ХХ ст., яка є складним і неоднозначним етапом в історії розвитку вітчизняної освіти. У цьому дослідженні розглянуто різні аспекти функціонування навчальних закладів, діяльності окремих освітніх і наукових товариств, що дає змогу сформувати цілісне уявлення про розвиток тогочасної освіти.

У другому розділі – **«Організаційно-педагогічна діяльність М. П. Кравчука на етапі розбудови національної освіти (1917–1938 рр.)»** – досліджено освітню діяльність М. П. Кравчука, схарактеризовано її основні напрями та специфіку, проаналізовано творчу спадщину педагога.

Вивчення широкого спектра джерел дало підстави зробити висновок: освітня діяльність М. П. Кравчука відбувалася в складних умовах існування Української держави та воєнних дій, у роки радянської влади й тоталітарної політичної системи. Тому її розглянуто в контексті особливостей розвитку середньої і вищої школи в означений історичний період. Установлено, що освітня діяльність М. П. Кравчука характеризувалася багатоаспектністю і реалізовувалася за такими напрямками: педагогічний, управлінський, організаційний, термінологічний, методичний, видавничий.

Невід'ємною частиною освітньої діяльності М. Кравчука був її *педагогічний* складник, який характеризувався значним педагогічним навантаженням ученого: робота в приватній гімназії Л. Жука, в Університеті святого Володимира, електротехнічній школі, у Першій і Другій українських гімназіях, Українському народному (пізніше – Державному) університеті, на підготовчих курсах, у Саварській школі, у київських інститутах (архітектурному, кооперативному, народного господарства, народної освіти, політехнічному). Установлено, що М. П. Кравчук був неперевершеним оратором і талановитим лектором, який захоплював аудиторію бездоганним знанням свого предмета, умінням створювати позитивну емоційну атмосферу, тримати контакт з аудиторією, оптимально поєднувати наукову термінологію і розмовну мову. Навчальні заняття педагога відзначалися доступністю, наочністю, змістовністю і науковістю викладу, історичними екскурсами, гумористичними відступами, милозвучністю мови, зв'язком теорії з практикою. М. П. Кравчук використовував здебільшого проблемні заняття, що сприяло формуванню творчого мислення учнів (студентів), їх саморозвитку. Проблемні ситуації стимулювали слухачів до самостійної пошукової діяльності, під час якої знання вони отримували не в готовій формі, а внаслідок розумової праці. Такі знання були міцними, глибокими, повними, системними.

У процесі наукового пошуку встановлено, що талант М. П. Кравчука виявився в його *управлінській* діяльності, яка включала: налагодження роботи Українського державного університету, підготовчих курсів, Саварської школи; керівництво факультетом професійної освіти Київського інституту народної освіти й кафедрами вищої математики різних київських інститутів; управління Київським інститутом народної освіти та Київським сільськогосподарським інститутом (член управи). З'ясовано, що для управлінської діяльності М. П. Кравчука характерними були такі риси: професіоналізм, вимогливість, справедливість, цілеспрямованість, ентузіазм, чітка організація різних напрямів роботи, авторитет у підлеглих. Учений упроваджував демократичний стиль керівництва, основою якого було поєднання його власної позиції з думкою підлеглих, готовність підтримати пропозиції колективу, остаточне прийняття рішень після обговорення з колегами. Під час дослідження встановлено, що діяльність Саварської школи під керівництвом М. П. Кравчука була досить успішною. Задля надання всебічної освіти сільським школярам директор реорганізував підпорядкований йому заклад у семирічну трудову школу, зорієнтував навчально-виховний процес на краєзнавчий матеріал, розширив навчальний план за рахунок збільшення годин на вивчення іноземних мов, організував при школі бібліотеку, осередок «Просвіти», історичний музей, налагодив роботу гуртків, шкільного оркестру.

Багатогранна *організаційна* діяльність М. П. Кравчука була зумовлена його прагненням удосконалити вітчизняну освіту, яку він уважав визначальним чинником розвитку держави, її конкурентоспроможності у світі. Організаційна діяльність включала активну участь педагога в роботі Співки вчителів-українців міста Києва; природничо-технічної (пізніше – математичної) комісії зі створення Українського народного університету (УНУ); комісії, яка займалася кадровими

питаннями новостворених українських гімназій та університетів; комісій, які готували пропозиції щодо відкриття астрономо-геодезичного й технічного факультетів, природничого відділу на фізико-математичному факультеті УНУ.

У розділі проаналізовано *термінологічну* діяльність М. П. Кравчука, яка розпочалася в студентські роки і тривала до завершення українізації освіти в радянський період, зокрема його активну участь у математичній комісії Товариства шкільної освіти; керівництві математичною підкомісією термінологічної комісії при Українському науковому товаристві; самостійному розробленні національної термінології та її впровадженні в навчальний процес; участь у роботі математичної секції природничого відділу Інституту української наукової мови. Сьогодні, коли виникають суперечки стосовно доцільності використання окремих математичних термінів і вдосконалення сучасної математичної термінології, варто звернутися до науково-педагогічної спадщини академіка.

Органічним складником освітньої діяльності М. П. Кравчука була його *методична* діяльність, основними аспектами якої були:

- написання, переклад, рецензування підручників і посібників, розроблення навчальних програм. Учений забезпечив власною навчальною літературою майже всі дисципліни, які викладав у середніх і вищих освітніх закладах;

- удосконалення процесу навчання. Педагог на власному прикладі переконував у важливості збагачення змісту навчальних дисциплін, використання форм і методів навчання, які стимулювали розвиток творчого мислення та пізнавальної самостійності студентів, прийняття ними нешаблонних рішень, уміння застосовувати отримані знання на практиці (проблемний виклад матеріалу, створення історико-математичного контексту, організація олімпіад і семінарів підвищеного типу для обдарованої молоді, розв'язання задач прикладного характеру). Наукові інтереси М. П. Кравчука стосувалися гуманізму, забезпечення наступності, використання наочності, зв'язку теорії з практикою, міжпредметних зв'язків; свідомого запам'ятовування навчального матеріалу, залучення студентів до систематичної самостійної роботи, доступності освіти, навчання рідною мовою. У дослідженні виокремлено й систематизовано основні ідеї М. Кравчука щодо перебудови змісту математичної освіти і методів її викладання, до яких належать: широке використання аналогії, фузійонізму, наближених обчислень, історії математики; введення елементів математичного аналізу в курс математики середньої школи; початок вивчення геометрії зі стереометрії.

Видавнича діяльність М. П. Кравчука охоплювала участь ученого в редакційних колегіях різних навчальних видань («Вісник Українського Народного Університету», «Записки КІНО», «Записки КСГІ», «Труди КАИ»), постійну підтримку й уважне ставлення до наукового зростання молоді, сприяння виданню робіт молодих науковців.

У третьому розділі – **«Актуалізація науково-педагогічного потенціалу творчої спадщини М. П. Кравчука в контексті розбудови національної освіти»** – актуалізовано педагогічні ідеї вченого, зокрема щодо підготовки вчителів, і визначено можливості творчого використання доробку вченого в сучасній освіті.

У дослідженні виокремлено коло проблем, які розв'язував педагог: реформування змісту й методів навчання; підвищення теоретичного та методичного рівня викладання математичних дисциплін; створення сприятливих умов для навчання і виховання учнів та студентів; удосконалення підготовки майбутніх учителів.

Установлено основні компоненти педагогічної системи М. П. Кравчука: віра у творчі можливості кожної дитини; створення сприятливих умов для самореалізації кожного учня (студента); зміст, форми, методи навчання, спрямовані на розвиток особистості; забезпечення її активності та самостійності в пізнанні; навчання рідною мовою, формування національної свідомості й патріотизму. Дослідженням підтверджено, що педагогічна позиція і результати практичної освітньої діяльності вченого співзвучні з основними положеннями сучасних державних документів в освітній галузі (Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти та ін.). Зокрема, це стосується гуманізації та гуманітаризації освіти, всебічного розвитку особистості, доступності й наступності навчання, здійснення навчально-виховного процесу на національному ґрунті, практичної спрямованості освіти.

У розділі узагальнено й систематизовано погляди М. П. Кравчука на становлення педагогів. Модель підготовки вчителів математики розглянуто як систему, взаємозв'язок і взаємовідповідність елементів якої дають змогу висвітлити результативність педагогічної спадщини М. П. Кравчука. До складу моделі входять: мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуальний, результативний, комунікативний складники та засоби навчання (рис. 1). Мотиваційно-цільовий складник моделі включає професійно-пізнавальні (зацікавленість у набутті специфічних для педагогічної професії знань і вмінь) й особистісні мотиви пізнавальної діяльності студентів (потреба в самовдосконаленні та саморозвитку). Змістовий складник моделі відображає прагнення М. П. Кравчука оновити зміст математичної освіти, підвищити роль математичних дисциплін у загальному процесі підготовки вчителів. Цей складник взаємопов'язаний із її процесуальним складником, тобто, згідно з уявленнями М. П. Кравчука, навчально-виховний процес повинен будуватися на принципах науковості, доступності, наступності, зв'язку теорії з практикою, міжпредметності, системності, історизму, інтегративності. Процесуальний складник моделі охоплює форми й методи навчання, використання яких сприяє формуванню в студентів професійних вмінь та навичок, особистісних рис, потрібних для професійної діяльності. Успішність навчально-виховного процесу, ефективність використання в ньому різних форм і методів навчання значною мірою залежать від вдалого вибору засобів навчання, які є основою цієї системи (навчальні програми, підручники, посібники, методичні рекомендації вченого, наукова література, ускладнені та олімпіадні завдання). Результативний складник відображає готовність студентів до математичної діяльності й містить форми контролю, які використовував М. П. Кравчук (колоквіуми, заліки, екзамени). Усі складники моделі пов'язані з її комунікативним складником, основою якого була педагогіка співробітництва. Такий підхід орієнтував студентів на використання суб'єкт-суб'єктної взаємодії в майбутній педагогічній роботі.

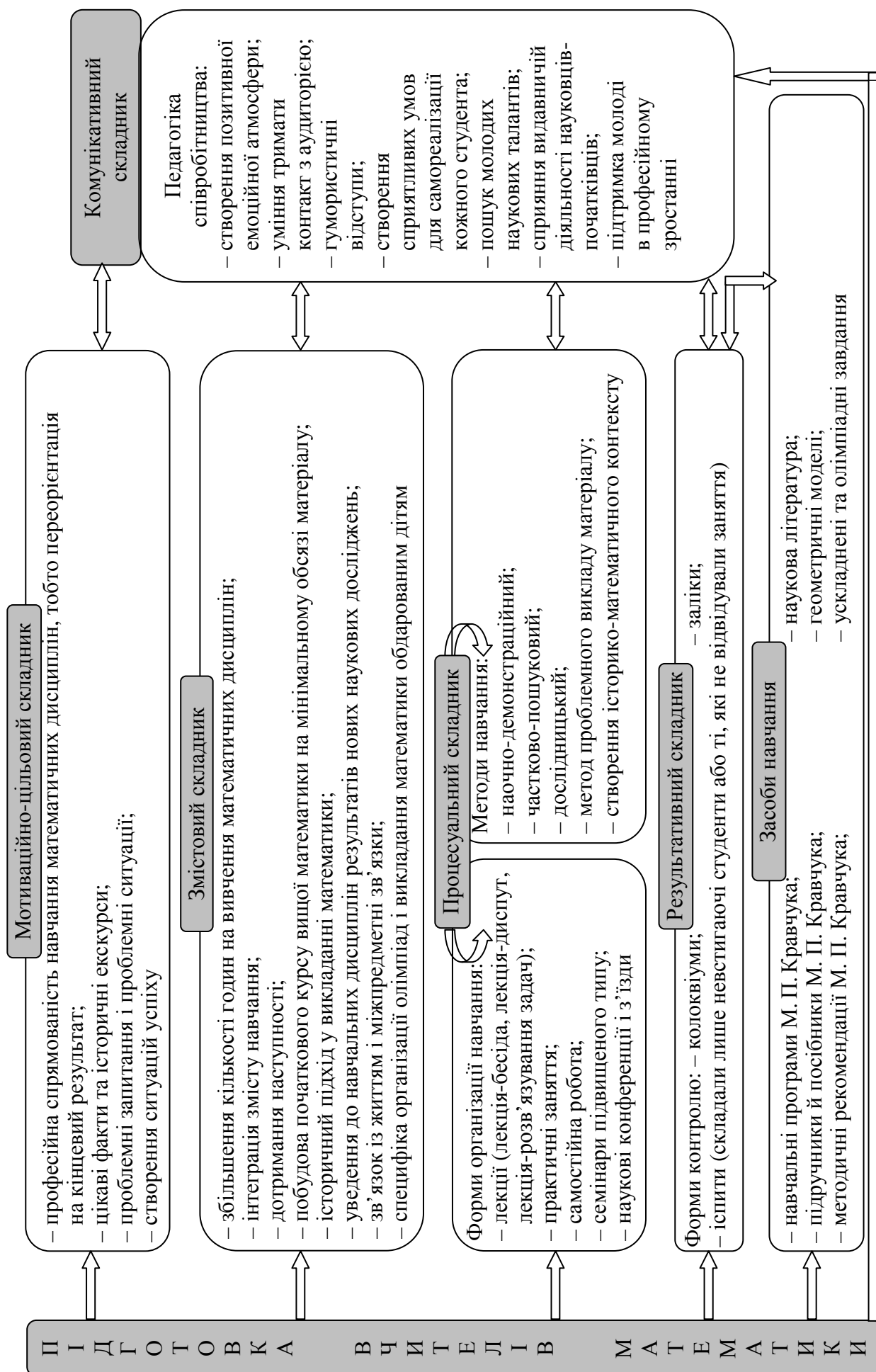

Рис. 1. Модель підготовки вчителів математики (за М. П. Кравчуком)

У процесі наукового пошуку встановлено, що, незважаючи на науковість, методологічну обґрунтованість, практичну апробованість освітньої діяльності М. П. Кравчука, його педагогічні ідеї і методико-математичний доробок у досвіді освітян-практиків сьогодні використовують не повною мірою. Причиною цього є недостатня обізнаність учителів із творчою спадщиною педагога. Це зумовило потребу виокремлення перспективних напрямів упровадження педагогічного досвіду М. П. Кравчука в сучасну освіту: дослідження маловідомих фактів життєвого шляху та освітньої діяльності, публікацію науково-педагогічного доробку та його актуалізацію в сучасних наукових дослідженнях, вивчення творчої спадщини в середніх і вищих навчальних закладах (уроки математики, гурткова робота, організація учнівського та студентського наукового пошуку, написання наукових і кваліфікаційних робіт, проведення позакласної та позааудиторної роботи, створення експозицій у музеях М. П. Кравчука), ознайомлення педагогічної громадськості з методико-математичними роботами, розвиток педагогічних ідей у досвіді педагогів-практиків. Для популяризації науково-педагогічної спадщини вченого розроблено рекомендації для вчителів щодо використання його творчого доробку, впроваджуються педагогічні ідеї М. П. Кравчука у власній викладацькій діяльності.

Досить перспективна актуалізація педагогічних ідей М. П. Кравчука в сучасній вищій освіті. Упродовж останнього часу творча спадщина вченого-педагога – складова частина науково-дослідницької роботи студентів в окремих вищих навчальних закладах (Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Луцький педагогічний коледж). На математичному факультеті Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки створено наукову проблемну групу, діяльність якої полягає в залученні найбільш здібних студентів до поглибленого вивчення історії математики, зокрема творчої спадщини педагога. Особливістю діяльності проблемної групи «Науково-педагогічна спадщина М. П. Кравчука в сучасній українській освіті» була інтеграція тематики її занять з історією педагогіки та методикою математики. Робота наукової проблемної групи допомогла студентам поглибити їх знання про зміст освітньої діяльності й науково-педагогічної спадщини М. П. Кравчука, усвідомити роль і місце педагога в освітньому процесі 20–30-х рр. XX ст., ознайомити студентів з історичним аспектом методики викладання математики як науки, донести їх до інших студентів та учнів шкіл, у яких вони проходили педагогічну практику. Участь студентів у роботі проблемної групи сприяла також формуванню в них позитивного ставлення до використання науково-педагогічної спадщини М. П. Кравчука, зокрема методичних аспектів викладання математики; зростанню інтересу до вивчення творчого доробку інших педагогів-математиків, розширенню дослідницьких запитів майбутніх учителів.

Дослідження підтверджує, що впровадження творчої спадщини М. П. Кравчука сприятиме ефективності сучасних освітніх перетворень, розширенню україномовного математичного простору, створенню цілісної системи знань із математичних дисциплін.

ВИСНОВКИ

1. На основі системного аналізу наукових робіт стосовно теми дослідження встановлено, що освітня діяльність і педагогічна спадщина М. П. Кравчука не були предметом спеціального вивчення. Наукове опрацювання означеного питання не можна вважати задовільним: науково-теоретичні дослідження мають фрагментарний характер і стосуються окремих аспектів проблеми. Усе це підтверджує недостатню розробленість теми й перспективність її вивчення.

2. На підставі узагальнення біографічних та історико-хронологічних фактів виокремлено й схарактеризовано періоди особистісного та професійного розвитку М. П. Кравчука: світоглядно-ціннісний (1892–1914 рр.), пошуково-пропедевтичний (1914–1920 рр.), професійного становлення (1920–1929 рр.), професійного ствердження (1929–1938 рр.), арешт М. Кравчука, його заслання і смерть (1938–1942 рр.).

Доведено, що формування особистості М. П. Кравчука та його педагогічного світогляду зумовлене низкою чинників: родинних, культурно-освітніх, суспільно-політичних, наукових, громадсько-культурних, зокрема атмосферою в сім'ї, системою тогочасної освіти, навчальним, культурним і науковим середовищем, історичною добою народження нової держави, які сприяли становленню світоглядних позицій, моральних переконань, наукових інтересів, педагогічних ідей ученого, стимулювали його до постійного самовдосконалення і педагогічних пошуків.

3. У дисертації вперше комплексно проаналізовано й теоретично узагальнено освітню діяльність М. П. Кравчука в контексті розбудови вітчизняної середньої і вищої школи першої половини ХХ ст. З'ясовано, що його діяльність була багатогранною й охоплювала такі напрями: педагогічний, управлінський, організаційний, термінологічний, методичний, видавничий. *Педагогічна* діяльність полягала в підготовці всебічно розвиненої молоді, максимальному врахуванні індивідуальних особливостей кожного учня і студента, розкритті їх обдаровань. *Організаційна* діяльність передбачала участь у роботі комісій із питань відкриття нових навчальних закладів та їх структурних підрозділів. Керівництво цими освітніми закладами, чітка організація різних напрямів їх роботи, формування дієздатного і творчого педагогічного колективу належали до управлінської діяльності. Термінологічна діяльність була зумовлена потребою розроблення української математичної термінології та її впровадження в навчальний процес. Основні аспекти методичної діяльності вченого: написання, переклад, рецензування підручників та посібників, розроблення навчальних програм, підвищення теоретичного й методичного рівня викладання математичних дисциплін. М. П. Кравчук використовував форми й методи навчання, які мали творчий, дослідницький характер, сприяли активізації навчальної діяльності, її поєднанні з організацією наукового пошуку. *Видавнича* діяльність виявилась в активній участі в роботі редакційних колегій, сприянні виданню робіт молодих науковців.

4. У дослідженні визначено основні компоненти педагогічної системи М. П. Кравчука: віра у творчі можливості кожного учня і студента; створення сприятливих умов для їх самореалізації; зміст, форми й методи навчання, спрямовані на розвиток особистості; забезпечення її активності та самостійності в пізнанні; освіта рідною мовою; орієнтація навчально-виховного процесу на краєзнавчий матеріал.

Обґрунтовано дидактичну концепцію М. П. Кравчука як сукупність, взаємозв'язок і взаємодію таких складників: оновлення змісту математичної освіти, удосконалення процесу навчання, методичне забезпечення процесу навчання; популяризація математичних знань із перспективою на прискорення економічного розвитку держави. Виявлено й систематизовано дидактичні погляди педагога на покращення ефективності навчально-виховного процесу (гуманізм, доступність, народність, наступність і наочність навчання, практична спрямованість освіти, міжпредметні зв'язки, творча активність особистості у процесі навчання, самоосвіта).

5. Досліджено внесок М. П. Кравчука в розвиток вітчизняної математичної освіти: розроблення національної математичної термінології, створення підручників і посібників для середньої та вищої школи, розроблення навчальних планів і програм, організація олімпіад задля виявлення обдарованої молоді, підвищення ролі математичних дисциплін у загальному процесі підготовки спеціалістів, керівництво кафедрою математики Київського педагогічного інституту, підготовка кваліфікованих учителів математики, забезпечення учителів методичною літературою, співпраця із секцією професійної освіти Державного науково-методологічного комітету, Українським науково-дослідним інститутом педагогіки, участь у нарадах вчителів-математиків, публікація статей з актуальних питань методики викладання математики.

Систематизовано основні ідеї М. П. Кравчука щодо перебудови змісту математичної освіти і методів її викладання, до яких належать: широке використання аналогії, фузіонізму, наближених обчислень, історії математики, введення елементів математичного аналізу в курс математики середньої школи, початок вивчення геометрії зі стереометрії.

Визначено цілісну системоутворюючу концепцію М. П. Кравчука щодо підготовки вчителів і розкрито погляди вченого на її вдосконалення, які заслуговують на впровадження в практику сучасної вищої школи: суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників навчально-виховного процесу, професійна спрямованість навчання фахових дисциплін, вивчення специфіки викладання математики обдарованим дітям, реалізація інтегративного підходу в навчанні, історичний підхід у викладанні математики, дотримання наступності, підвищення ролі самостійної роботи.

6. Визначено перспективні напрями впровадження педагогічного досвіду М. П. Кравчука в сучасну освіту: дослідження маловідомих фактів життєвого шляху й освітньої діяльності, опублікування науково-педагогічної спадщини та її актуалізація в сучасних наукових дослідженнях, вивчення творчого доробку в середніх і вищих навчальних закладах, ознайомлення педагогічної громадськості з методико-математичними роботами, розвиток педагогічних ідей у досвіді педагогів-практиків.

Здійснено актуалізацію творчої спадщини М. П. Кравчука в сучасній освіті:

– установлено відповідність педагогічних поглядів академіка й результатів його практичної діяльності основним положенням сучасних державних документів в освітній галузі. Зокрема, це стосується гуманістичного характеру освіти,

всебічного розвитку особистості, здійснення навчально-виховного процесу на національному ґрунті, практичної спрямованості освіти;

– з'ясовано факти використання окремих аспектів творчої спадщини М. П. Кравчука в сучасному навчально-виховному процесі, зокрема використання активних методів навчання, стимулювання учнів до наукової творчості, вивчення елементів історизму й початків математичного аналізу в середній школі;

– виявлено, що науково-педагогічний доробок М. П. Кравчука використовують не повною мірою. Причина цього – недостатня обізнаність освітян із творчим надбанням педагога;

– конкретизовано можливості використання науково-педагогічної спадщини вченого в сучасній освіті: уроки математики й гурткова робота, діяльність наукових проблемних груп, написання наукових та кваліфікаційних робіт, укладання енциклопедичних і довідкових видань, створення експозицій у музеях М. П. Кравчука.

На основі результатів проведеного дослідження розроблено рекомендації для вчителів щодо використання методико-математичного доробку вченого у навчально-виховному процесі сучасної школи; викладачам запропоновано план роботи наукової проблемної групи «Науково-педагогічна спадщина М. П. Кравчука в сучасній українській освіті» та індивідуальні завдання для студентів задля популяризації життєвого і творчого шляху педагога; для дослідників укладено його науково-педагогічну бібліографію.

Виконане дослідження не претендує на всебічне висвітлення освітньої діяльності й педагогічної спадщини М. П. Кравчука. Подальшого вивчення потребує методичний аспект творчого доробку педагога.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

а) статті в наукових фахових виданнях

1. Гнепа О. В. Внесок Михайла Кравчука у становлення національної університетської освіти (1917–1920 роки) / О. В. Гнепа // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія : [зб. наук. пр.] / [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. – Чернівці, 2010. – Вип. 523. – С. 49–59.

2. Гнепа О. В. Національні погляди Михайла Пилиповича Кравчука в умовах сьогодення / О. В. Гнепа // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : [зб. наук. пр.] / [редкол. : Н. В. Гузій (відп. ред.) та ін.]. – К., 2010. – Вип. 11 (21). – С. 87–90.

3. Гнепа О. В. Обстоювання Михайлом Кравчуком інтересів національної школи (1917–1920) / О. В. Гнепа // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : [зб. наук. пр.]. – Суми, 2010. – № 8 (10). – С. 8–15.

4. Гнепа О. В. Організаційно-педагогічна діяльність М. П. Кравчука у 1919–1921 роках / О. М. Кравчук, О. В. Гнепа // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : [зб. наук. пр.] / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. – Київ ; Вінниця, 2010. – Вип. 25. – С. 45–49 (*внесок автора полягає в науковій інтерпретації розглянутих архівних документів і висвітленні становлення Саварської семирічної трудової школи під керівництвом М. П. Кравчука*).

5. Гнепа О. В. Роль М. Кравчука у реформуванні освіти (20–30-ті роки ХХ століття) / О. В. Гнепа // Вісник Черкаського університету : [зб. наук. пр.]. Сер. : Педагогічні науки. – Черкаси, 2010. – Вип. 189, ч. 1. – С. 83–89.

6. Гнепа О. В. Формування особистості М. П. Кравчука у період навчання / О. В. Гнепа // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія : [зб. наук. пр.] / [редкол. : І. С. Руснак (наук. ред.) та ін.]. – Чернівці, 2010. – Вип. 524. – С. 25–35.

7. Гнепа О. Розв'язання М. Кравчуком проблем ефективного керівництва Українськими підготовчими курсами до університету / О. Гнепа // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / [голов. ред. М. Т. Мартинюк]. – Умань, 2011. – Ч. 3. – С. 61–68.

8. Гнепа О. В. Проблеми шкільної математичної освіти у педагогічній спадщині Михайла Кравчука / О. В. Гнепа // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : [зб. наук. пр.]. – Київ ; Вінниця, 2015. – Вип. 41. – С. 23–28.

б) статті в зарубіжних періодичних виданнях

9. Гнепа О. В. Новации образовательной деятельности Михаила Кравчука / О. В. Гнепа // Азимут научных исследований : педагогика и психология. – Тольятти, 2015. – № 2 (11). – С. 26–29.

в) статті в інших виданнях

10. Гнепа О. В. Трагізм життєвого шляху академіка М. П. Кравчука [Електронний ресурс] / О. В. Гнепа // Україна наукова : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (21–23 груд. 2009 р.). – К., 2009. – Ч. 4. – С. 18–20. – Режим доступу : <http://www.intkonf.org>

11. Гнепа О. В. Педагогічна діяльність академіка Михайла Кравчука / О. М. Кравчук, О. В. Гнепа // Сучасні проблеми науки та освіти : матеріали X Міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф. (Севастополь, 30 квіт. – 10 трав. 2010 р.). – Х. : Укр. асоц. «Жінки в науці та освіті» ; ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – С. 71–72 (*внесок автора полягає в аналізі особливостей викладацької діяльності М. П. Кравчука*).

12. Гнепа О. В. Організація навчання учнів у Луцькій чоловічій гімназії / О. В. Гнепа // Волинь очима молодих науковців : минуле, сучасне, майбутнє : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. аспір. і студ. (Луцьк, 12–13 трав. 2010 р.) : у 2-х т. Т. 2. – Луцьк, 2010. – С. 327–328.

13. Гнепа О. В. З досвіду викладання математики у Луцькій чоловічій гімназії / О. М. Кравчук, О. В. Гнепа // Матеріали XIII Міжнар. наук. конф. ім. акад. М. Кравчука (Київ, 13–15 трав. 2010 р.). – К., 2010. – Т. 3. – С. 221 (*внесок автора полягає в науковій інтерпретації розглянутих архівних документів*).

14. Гнепа О. В. Погляди М. П. Кравчука на реформування математичної освіти у 20–30-ті роки XX століття / О. В. Гнепа // Викладач і студент: розвиток ефективного співробітництва : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Черкаси, 2010 р.). – Черкаси, 2010. – С. 8–11.

15. Гнепа О. В. Початок педагогічної діяльності Михайла Кравчука / О. В. Гнепа // Молода наука Волині : пріоритети та перспективи досліджень : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і аспір. (Луцьк, 10–11 трав. 2011 р.) : у 3-х т. Т. 1. – Луцьк, 2011. – С. 195–196.

16. Гнепа О. В. Українські підготовчі до університету курси / О. М. Кравчук, О. В. Гнепа // Матеріали XIV Міжнар. наук. конф. ім. акад. М. Кравчука (Київ, 19–21 квіт. 2012 р.). – К., 2012. – Т. 4. – С. 281 (*внесок автора полягає в аналізі діяльності М. П. Кравчука на посаді директора Українських підготовчих курсів*).

17. Гнепа О. В. Геній волинської землі (до 120-річчя від дня народження академіка М. П. Кравчука / О. В. Гнепа // Сучасні проблеми науки та освіти : матеріали XII Міжнар. міждисциплінар. наук.-практ. конф. (Євпаторія, 27 квіт. – 9 трав. 2012 р.). – Х., 2012. – С. 109–110.

18. Гнепа О. Українська математична термінологія у спадщині М. Кравчука / О. Гнепа // Молода наука Волині : пріоритети та перспективи досліджень : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і аспір. (Луцьк, 14–15 трав. 2012 р.) : у 3-х т. Т. 3. – Луцьк, 2012. – С. 137–138.

19. Гнепа О. В. Шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів математики / О. В. Гнепа // Матеріали XVI Міжнар. наук. конф. ім. акад. М. Кравчука (Київ, 14–15 трав. 2015 р.). – К., 2015. – Т. 3. – С. 128–131.

20. Гнепа О. В. З досвіду виховної роботи Саварської школи під керівництвом М. П. Кравчука / О. В. Гнепа // Europejska nauka XXI wieku – 2015 : materialy XI Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji. – Przemysl, 2015. – Vol. 11. – С. 14–16.

21. Гнепа О. В. Некоторые аспекты улучшения профессиональной подготовки будущих учителей [Электронный ресурс] / О. В. Гнепа // Наука молодых – интеллектуальный потенциал современности : сб. материалов Междунар. науч. конф. (Россия, г. Москва, 29–30 апр. 2015 г.) / под ред. проф. Ю. Старцева, А. Мешкова, Г. Маль и др. – Киров, 2015. – С. 196–205. – (1 электрон. опт. диск (CD-ROM). Электрон. текст. дан. (1 файл 6 Мб)).

22. Гнепа О. Науково-педагогічна діяльність Михайла Пилиповича Кравчука : метод. посіб. / О. Гнепа. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – 69 с.

АНОТАЦІЇ

Гнепа О. В. Освітня діяльність та педагогічна спадщина Михайла Пилиповича Кравчука (1892–1942 р.р.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2016.

Дисертацію присвячено актуальній проблемі вивчення постаті вітчизняного вченого-математика, педагога, методиста, громадського діяча, академіка М. Кравчука (1892–1942). Дослідження підтверджує, що персоніфіковане осмислення розвитку національної середньої і вищої школи в першій половині ХХ ст. сприяє розумінню сучасних освітніх проблем. Доведено, що творчий доробок М. П. Кравчука не лише має загальноісторичну цінність, а й містить ідеї та міркування, які використовують у сучасних умовах оновлення змісту національної освіти. У роботі здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз і систематизацію освітньої діяльності М. П. Кравчука, розкрито її зміст через основні напрями: педагогічний, управлінський, організаційний, термінологічний, методичний, видавничий. Визначено компоненти педагогічної системи М. П. Кравчука, обґрунтовано його дидактичну концепцію, досліджено підготовку вчителів як важливий аспект освітньої діяльності педагога. Конкретизовано можливості використання творчого доробку вченого в українській освіті.

Ключові слова: історико-педагогічне дослідження, педагог, учений, освітня діяльність, педагогічна спадщина, середня школа, вища освіта, українська термінологія.

Гнепа О. В. Образовательная деятельность и педагогическое наследие Михаила Филипповича Кравчука (1892–1942 г.г.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки. – Луцк, 2016.

Диссертация посвящена комплексному историко-педагогическому анализу образовательной деятельности отечественного ученого, педагога, методиста, общественного деятеля, академика Михаила Филипповича Кравчука (1892–1942). На основе изучения биографических и историко-хронологических фактов выделены и охарактеризированы периоды личностного и профессионального развития М. Кравчука, каждый из которых следует соотнести с новым уровнем жизнедеятельности педагога, его новыми должностными обязанностями, интенсивностью педагогических поисков: мировоззренческо-ценностный (1892–1914), поисково-пропедевтический (1914–1920), профессионального становления (1920–1929), профессионального утверждения (1929–1938), арест М. Кравчука, его ссылка и смерть (1938–1942). Определены основные факторы формирования личности М. Ф. Кравчука и его педагогического мировоззрения (семья, система образования, культурная и научная среда, особенности социокультурной, экономической и политической ситуации в Украине первой половины XX в.). Взаимодействие этих факторов способствовало становлению мировоззренческой позиции, научных интересов, педагогических идей, моральных убеждений М. Ф. Кравчука, стимулировало его к постоянному самоусовершенствованию и педагогическим поискам.

В образовательной деятельности М. Ф. Кравчука выделены основные направления: педагогическое (подготовка всесторонне развитой молодежи, максимальное учитывание индивидуальных особенностей каждого ученика и студента, раскрытие их одаренности); управленческое (руководство Саварской школой, подготовительными курсами, факультетом профессионального образования Киевского института народного образования и кафедрами разных высших учебных заведений); организационное (участие в работе комиссий по открытию новых факультетов и учебных заведений, аттестации педагогических кадров для средней и высшей школы); терминологическое (разработка национальной терминологии и ее внедрение в учебный процесс); методическое (написание, перевод и рецензирование учебников, разработка учебных программ, усовершенствование содержания, форм и методов преподавания математических дисциплин); издательское (участие в работе редакционных коллегий, содействие молодым ученым в издании научных работ).

В диссертации представлены основные компоненты педагогической системы М. Ф. Кравчука: убежденность в творческих возможностях каждого ученика и студента; создание благоприятных условий для их самореализации; содержание, формы и методы обучения, направленные на развитие личности; обеспечение ее активности и самостоятельности в познании; образование на родном языке; ориентация учебно-воспитательного процесса на краеведческий материал. Автор рассматривает дидактическую концепцию М. Ф. Кравчука в совокупности,

взаимосвязи и взаимодействии ее составляющих: обновление содержания математического образования, усовершенствование процесса обучения, методическое обеспечение процесса обучения, популяризация математических знаний. Теоретически обоснована модель подготовки учителей математики за М. Ф. Кравчуком, определены взгляды академика на улучшение этой подготовки, которые заслуживают внедрения в практику современной высшей школы: субъект-субъектное взаимодействие участников учебно-воспитательного процесса, профессиональная направленность обучения математических дисциплин, изучение специфики преподавания математики одаренным детям, реализация интеграционного подхода в обучении, исторический подход в преподавании математики, преемственность обучения, повышение роли самостоятельной работы. Обозначены перспективные направления внедрения педагогического опыта М. Ф. Кравчука в современное образование (исследование малоизвестных фактов жизненного пути и образовательной деятельности, публикация научно-педагогического наследия и его актуализация в современных научных исследованиях, изучение творческого наследия в учебных заведениях, ознакомление педагогической общественности с методико-математическими работами, развитие педагогических идей в опыте педагогов-практиков).

Ключевые слова: историко-педагогическое исследование, педагог, ученый, образовательная деятельность, педагогическое наследие, средняя школа, высшее образование, украинская терминология.

Gnepa O. V. Educational activity and pedagogical inheritance of Mykhailo Kravchuk (1892–1942). – Manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01. – Theory and History of Education. Lesya Ukrainka Eastern European National University. – Lutsk, 2016.

The dissertation presents a first complete historical and pedagogical analysis of Mykhailo Kravchuk's educational activity under the conditions of national secondary and higher school's development in the early part of the XX century. Scientist's experience in secondary and higher educational institutions, educational and scientific societies is generalized. The content and main directions of his educational activity are identified in the work. The process of Kravchuk's personalizing in concrete historical conditions is described by the main factors which influenced on his educational philosophy and educational views. The periods of scientist's personal and professional development are distinguished and elucidated. The components of Kravchuk's pedagogical system are determined, his didactical conception is substantiated and the scientist's contribution to the development of Ukrainian mathematical education is investigated. The author defines Kravchuk's views for the teacher training and its improvement, works out the model of future mathematics teachers' professional preparation. Introduction of Kravchuk's pedagogical inheritance in contemporary educational process is studied and the possibilities of its creative use in Ukrainian education are concretized.

Key words: historical and pedagogical research, teacher, scientist, educational activity, pedagogical inheritance, secondary school, higher education, Ukrainian terminology.

Підписано до друку 22.12.2015. Формат 60х84 ¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 0,9. Зам № 782. Тираж 100.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Друк офсетний.
Друк ПП Іванюк В. П. 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.